3. Губерський Л.В., Андрущенко В.П., Михальченко М.І. Культура. Ідеологія. Особистість: Методолого-світоглядний аналіз / Київський національний ун-т ім. Т.Г.Шевченка/ Губерський Л.В.,Андрущенко В.П.,Михальченко М.І. - К.: Знання України, 2002. - 580с.
4. Михальченко М.І. Україна як нова історична реальність:запасний гравець Європи[Монографія] / Михальченко М.І.-Київ-Дрогобич.:Відродження,2004.-486
5. Нагорна Л. Національна ідентичність в Україні [Монографія] / Нагорна Л. – К.: ІПіЕНД, 2002. – 272 с
6. Політологія. Підручник. Серія АМ / За ред. Бабкіної О.В., Горбатенка В.П. - 2-е видання. - К.: «Академія», 2001. -528с.
7. Політологічний енциклопедичний словник: навч. словник.-К.:1998
8. Побокін М. Маніпуляційні впливи в системі політичних технологій // Людина і політика - 2004. №3. С. 63-73
9. Пугачев О.П., Соловьев А.И. Введение в политолигию. Учебник. - 3-е издание.- М.: Аспект-пресс, 2000. - 447с.
10. Сміт Е. Національна ідентичність. – К., 1994. – С. 24, 149 – 150.
11. Рудич Ф.М. Політологія. Підручник. - К: Либідь, 2005. - 478с.
12. Фартушний А. Українська національна ідея як світоглядний орієнтир. // Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку. - 2000. - №6. - С.17-24

Волянюк Ольга Ярославівна,
викладач кафедри політичних наук
НПУ імені. М.П.Драгоманова

УДК 32:316.334.3

ТИПОВІ СТАНИ СУСПІЛЬНОЇ ПАМ'ЯТІ ТА ЇХ ВПЛИВ НА ПОЛІТИЧНУ СВІДОМІСТЬ У ТРАНСФОРМАЦІЙНИЙ ПЕРІОД

Проаналізовано ті фактори формування політичної свідомості, що пов'язані з процесами суспільної пам'яті у трансформаційні періоди. Досліджено типові стани суспільної пам'яті, які розвиваються на тлі політичних перетворень.

Ключові поняття: *політична свідомість, суспільна пам'ять, соціальна ностальгія, колективна амнезія.*

Проанализированы те факторы формирования политического сознания, что связанные с процессами общественной памяти в трансформационные периоды. Исследованы типичные состояния общественной памяти, которые развиваются на фоне политических преобразований.

Ключевые понятия*: политическое сознание, общественная память, социальная ностальгия, коллективная амнезия*

Analyzed the factors of political consciousness associated with the public memory in the transformation period. Study typical conditions of social memory, which are developing on a background of political change.

Key words: *political consciousness, social memory, social nostalgia, collective amnesia.*

Процеси демократизації суспільно-політичного життя у сучасній Україні актуалізували дослідження станів та проявів суспільної пам'яті у політичному просторі. У статті поставлене завдання охарактеризувати конкретні явища, що обумовлені суспільними процесами збереження, відтворення та забування, та які впливають на хід політичного розвитку, склад політичної свідомості і характер політичної поведінки громадян у перехідні періоди.

У сучасній політичній науці здійсненні ґрунтовні дослідження феномену політичної свідомості. Серед вітчизняних вчених, що розробляли дану тематику, варто згадати роботи В. Андрущенка, В. Бабкіна, В.Беха, М. Головатого, А. Колодій, І. Кресіної, М. Михальченка, Л. Нагорної та багатьох інших. Втім динаміка політичного життя суспільства постійно потребує нових наукових пошуків. Зокрема сьогодні актуалізується питання більш детального вивчення складників та чинників формування політичної свідомості соціуму, серед яких вагоме місце посідає суспільна пам'ять. Відображення політичної дійсності на ідеологічному і масовому, буденному та науковому, традиційному й бунтарському рівнях не мислиме окремішньо від наявних у суспільстві індивідуальних та колективних спогадів. Тож перед сучасними політологами стоїть не проста мета – визначити сфери взаємного зв'язку суспільної пам'яті та політичної свідомості. Така мета може бути зокрема конкретизована у розв'язанні наступних завдань, що будуть реалізовані у нашій статті: визначенні ролі суспільної пам'яті у формуванні політичної свідомості; окресленні факторів розвитку політичної свідомості, які пов'язані з мнемічною діяльністю суб'єктів політики; аналізі типових для трансформаційного періоду станів суспільної пам'яті, що позначаються на сутності політичної свідомості індивідів та їх груп.

Політична свідомість – складний, багатогранний конструкт, що формується під дією багатьох факторів. Останні мають свої специфічні особливості у кожному окремо взятому суспільстві. Аналізу цих факторів присвячене зокрема дисертаційне дослідження українського політолога Ю.Руденко. Авторка виділяє наступні чинники, які впливають на формування політичної свідомості сучасного українського суспільства: специфічні риси національного характеру та менталітету (ментальності); соціально-політичні "накопичення" історичної пам'яті (видатні постаті, події, символи, міфи тощо); особливості процесу трансформації в пострадянських країнах, зокрема в Україні; політичні суб'єкти та рівень взаємовпливу між ними і об'єктами політичного процесу [9, с.16]. Багато з них стали предметом окремих наукових розвідок. Ми ж детальніше зупинимось на тих умовах та факторах формування політичної свідомості, що пов'язані з «роботою» суспільної пам'яті.

Відображення політичної дійсності суб'єктом є безпосереднім продуктом складних процесів збереження, відтворення, передачі та забуття, що відбуваються у суспільстві. Новий досвід спонукає свідомість до його опрацювання пам'яттю. Долаються своєрідні пороги, після яких багато з минулого, а можливо, й усе, набуває зовсім іншого вигляду залежно від сили враження та його усвідомлення. У процесі опрацювання досвіду змінюються способи поведінки, позиції та свідомість, що, звісно ж, не означає неминучості таких змін.

Досліджуючи вплив двох світових війн на суспільну свідомість, німецький вчений Р.Козеллек вважає за необхідне застосувати диференційований підхід залежно від ступеня різних видів впливу та різних передумов формування свідомості. Світові війни призвели до масштабних зламів та зсувів в досвіді їх дієвих осіб або жертв, а також у суспільній свідомості загалом. «Спільна війна не всіма сприймається як спільна… Насамперед необхідно відділити самі війни від їхніх наслідків. – пише дослідник, - Тому спочатку на аналітичному рівні потрібно розділити синхронічні фактори, котрі діяли під час війни, а потім – діахронічні фактори, що породили її наслідки» [5, с.293-294]. Запропонована вченим методологія особливо цікава для теоретичного осмислення феномену суспільної пам'яті і його зв'язку з політичною свідомістю, та може бути застосована не лише у випадку дослідження впливів світових воєн на суспільну свідомість. Слідуючи за міркуваннями Козеллека, виділимо наступні *фактори формування політичної свідомості*, що пов'язані з певними подіями минулого та мнемічною діяльністю індивідів, груп, суспільства в цілому:

1. Синхронічні фактори (їх результатом є первинний досвід, набутий очевидцями даної події). Це первинні враження про певну подію чи явище минулого (оперативна бо короткочасна пам'ять суспільства). До цієї групи факторів відносимо відчуття, способи поведінки, позиції, а також породжену ними свідомість, які формуються під впливом безпосереднього досвіду подій, набутими в їх ході. Потенційна кількість таких спогадів може дорівнювати кількості людей, що їх пережили. Окремо варто виділити зміст вражень, що

формують свідомість, тобто спільні переживання, які, на думку Р.Козеллека, необхідно поставити на сходинку вище, оскільки вони дозволяють виявити спільні риси, що піддаються систематизації за надіндивідуальними типовими ситуаціями чи станами. Усі ситуації, пов'язані з переживаннями, позначенні подібністю або спільністю, що створює спільний психічний стан. У такому разі потрібно говорити про структуровані події або структуру подій, що дозволяє зробити висновок про спільний характер процесів формування свідомості [5, с.294]. Так, учасники Помаранчевої революції в Україні виходили на різні за масштабами площі та майдани різних міст країни, використовували різні засоби політичного протесту, у кожному конкретному випадку відрізнявся їх ресурсний потенціал тощо. Втім цих людей об'єднували подібні, близькі переживання за майбутнє держави, демократичні цінності та прагнення свободи, що дозволяє науковцям вказувати на спільний характер формування політичної свідомості.

Синхронічні фактори формування політичної свідомості також передбачають наявність й деяких соціалізуючих умов (своєрідні «фільтри» свідомості), які діють на свідомість ще до того часу як розгорнулася певна подія. Тоді як спільна структура вражень формується безпосередньо подією, сама свідомість, за допомогою якої вона осмислюються, вже є наперед сформованою – вважає Р.Козеллек. Дослідник розглядає такі наперед задані «фільтри» свідомості: мовні, релігійні, світоглядні, ідеологічні, політичні, ґенераційні, статеві, професійні та класові [5, с.295-297]. Отже, перші враження,уявлення про політичне життя, його цінності, пріоритети, зразки політичної дії індивід здобуває крізь призму власного досвіду, а також в результаті впливу оточуючого середовища. Втім процес формування й подальшого розвитку політичної свідомості індивідів не обмежується запам'ятовуванням лише таких первинних вражень. Останні мають властивість з часом змінюватись, деформуватись або втрачатись, про що мова піде при розгляді наступної групи факторів.

2. Діахронічні фактори (їх результатом є трансформований досвід, пов'язаний з прямим впливом наслідків минулої події). Від синхронних факторів впливу, ці фактори відрізняються тим, що зумовлюються вже не самою подією, а її наслідками. Усі соціалізуючи умови, розглянуті нами в контексті минулого можуть набувати нового значення у майбутньому. Наслідки події, так само як сама ця подія та її передумови, здійснюють значний вплив на суспільну пам'ять про них та осмислення колективною свідомістю. Так, на прикладі пам'яті про дві світові війни, цю особливість пояснює Р.Козеллек: «Враження від війни перетворюється на спогади про війну. Однак вони не є константною величиною, оскільки теж зазнають на собі впливу наслідків, зумовлених війною, котрі можуть надати їм нової форми, витіснити, скерувати їх у певне русло, одне слово, змінити. Багато чого забувається, відходить на задній план, дещо міцно осідає в пам'яті, дещо героїзується… Нові мовні семантичні одиниці, ідеології, стереотипи, гасла нашаровуються, як продукт війни, на її первинний досвід або витісняють його… Отже, чинники формування і зміни свідомості є багатошаровими, їхні витоки лежать водночас у довоєнній порі, в самому воєнному минулому та в наслідках, зумовлених війною» [5, с.300]. Ці постфактум-фактори («фільтри» пам'яті, за означенням Р.Козеллека), що впливають на політичну свідомість, з різною потужністю спричиняють зсуви, трансформації первинного досвіду, змінюють уявлення про події минулого, породжують відмінні потоки політичної свідомості.

Отже, з усього розмаїття чинників, що формують політичну свідомість суспільства, треба виділити ті, які пов'язані з подіями і явищами минулого та пам'яттю про них. Ці фактори також внутрішньо структуровані на власне синхронні (первинні враження і соціалізуючі «фільтри» свідомості) та діахронічні («фільтри» пам'яті). Врахування різносторонніх обставин формування й розвитку політичної свідомості в рамках теорії про суспільну пам'ять, дозволяє дослідникові ще раз переконатись у взаємозалежності політичної свідомості та пам'яті суспільства, множинності пам'ятей, гетерогенності суспільства, та поступово підійти до розуміння різних станів суспільної пам'яті, котрі конструюють політичну дійсність.

Типові стани суспільної пам'яті, що розвиваються на тлі політичних перетворень, потребують особливої уваги вчених, в тому числі й політологів. Під цим поняттям ми розуміємо: 1) сукупність ознак, рис, що характеризують феномен суспільної пам'яті в даний історичний період, відповідно до певних вимог часу, ступеня готовності громади до політичних змін, трансформацій тощо; 2) ситуацію у сфері інтерпретацій минулого, зумовлену певними обставинами й факторами (про які йшлося вище). Доволі складно назвати вичерпний перелік таких станів, що не є завданням нашого дослідження. Проте дуже важливо проаналізувати хоча б окремі з них, які набули особливої актуальності та є типовими на сучасному перехідному етапі розвитку – соціальну ностальгію, гіпертрофований інтерес суспільства до минулого, суспільну амнезію – як специфічні явища політичного життя. Ці стани часто змінюють один одного (в чому можна прослідкувати деякі закономірності), або можуть співіснувати в одному й тому ж суспільстві, визначаючи особливості його політичного розвитку. В їх почерговій зміні проявляються загальні ритми динаміки суспільно-політичного життя, довготривалі або короткі значимі етапи життєдіяльності цілих спільнот. Стани суспільної пам'яті доцільно віднести до більш широких, так званих, соцієтальних станів (термін за О.Донченко та Ю.Романенко), які є функціональною характеристикою соціуму, і в яких фіксуються його глибинні властивості та форми існування. Вони виявляють фундаментальні засади суспільства – базову мораль, панівну систему цінностей, домінуючі поведінкові установки різних груп, норми соціальних реакцій [2, с. 88]. Цікаво, що стани суспільної пам'яті пов'язані з такими станами політичної свідомості та формами політичної поведінки як політичне відчуження, суспільна аномія, апатія, амбівалентність політичної свідомості, інфантильність тощо. Перейдемо до їх більш детального аналізу.

Колективна амнезія (забування) – тимчасова втрата соціумом певної частини спогадів. В рамках класичної політико-філософської парадигми прийнято вкрай негативно оцінювати стан суспільної амнезії, та розглядати його як незнання, знищення певних історичних фактів, руйнування цілісного образу минулого, які конче необхідно долати різноманітними, в тому числі й політичними, засобами. З розвитком психоаналізу змінилися оцінки та характеристики такого суспільного стану, зокрема й у політичній сфері. Колективне забуття трактується як своєрідне «приховування» певних відомостей минулого, тимчасове витіснення деякого здобутого досвіду, що потенційно може бути актуалізований. Такий стан часто досягається офіційним запереченням або замовчуванням певних фактів. Часто спогади про жорстокі репресії витіснялися із публічного вжитку не заради їх забуття, але задля того, щоб така пам'ять продовжувала функціонувати «підпільно» в області особистого та сімейного, і вже там розвивати страх, що «паралізував» би суспільну волю до спротиву. Проте колективна амнезія може бути й результатом добровільної згоди індивідів та соціально-політичних груп, в рамках досягнення тимчасового перемир'я, з метою налагодження політичної стабільності. Розглядаючи специфіку даного явища, окрему увагу слід також приділити здатності суспільної свідомості одразу ж після трагічних, шокових історичних подій (приміром, світових воєн, масових репресій) забувати, замовчувати їх сутність, викреслювати їх з пам'яті, в надії повернутись до попереднього стабільного стану розвитку. Німецький дослідник Ш.Требст вважає, що забуття є такою ж важливою умовою здорового функціонування суспільства, як і спогади. Забування відіграє важливу роль у формуванні національної самосвідомості, в той час, коли надмір розвитку історичної науки найчастіше становить загрозу для нації. Вчений наголошує – саме завдячуючи історикам, ми дізнаємося про те, що навіть найбільш корисні політичні інститути було створено шляхом насильства [10]. У складному, неоднорідному суспільстві складно раз і назавжди втратити якусь частину спільно набутого досвіду. Свідки, очевидці, учасники тих подій та їх нащадки все ж, рано чи пізно, повертаються до реконструкції насильно чи добровільно забутого. Це підводить нас до думки, що колективна амнезія явище відносне, й таке, що має явно виражений політичний характер. Її швидше можна назвати тимчасовою суспільною «угодою/змовою мовчання», що в будь-який момент може бути розірвана.

На противагу вище описаному стану суспільної пам'яті розглянемо явище *гіпертрофованого інтересу суспільства до встановлення історичної істини.* У політичній та дидактичній риториці, за звичай, прийнято говорити про недостатню обізнаність населення в історичних перипетіях рідного краю, про незнання історії свого народу та відсутність інтересу до неї. Втім наукові дослідження останніх років свідчать і про можливість протилежної тенденції – надмір громадської уваги до історичного минулого, гіпертрофований інтерес до встановлення історичної істини. Такий стан суспільної пам'яті актуалізується в часі відновлення державності, в періоди значних соціально-економічних криз, перетворень та трансформацій політичного устрою. Безумовно, активний процес пошуку історичної правди, до якого долучається більшість членів суспільства, сприяє реставрації насильно втрачених індивідуальних та колективних спогадів, але поряд з тим, містить ряд потенційних загроз. Масове захоплення історією чимось нагадує стовідсоткову явку громадян на виборчі дільниці, та, як і у випадку з надмірною увагою суспільства до політики, часто свідчить про нездорові тенденції суспільного розвитку. По-перше, не рідко предметом громадських дискусій стають не перевірені, науково не підтвердженні факти історичного минулого, адже основними її учасниками стають «випадкові» люди, а не професійні історики. По-друге, викликає сумнів сама можливість встановлення єдиної історичної істини, що загрожує її насильним нав'язуванням цілому суспільству. На вітчизняному науковому просторі одними з перших на цю особливість звернули увагу дослідники психополітичного буття соціуму О.Донченко та Ю.Романенко. Психокультуру українського народу вони описують як таку, що не відмежовує категорію істини (об'єктивного, не залежного від волі й свідомості) від категорії правди (бажаного, належного, можливого) [2, с.195]. Відтак неминучими видаються перекручування історичних фактів, підміна сущого бажаним на догоду домінуючій, найбільш активній у даній дискусії групі. Тож громадський інтерес до утвердження історичної істини може мати як позитивні, так і негативні наслідки в процесі демократичних перетворень у суспільстві.

Не рідко надмірне заглиблення суспільства у минуле змінюється станом соціальної ностальгії. В умовах різких політичних змін, росту розчарувань, потреба частини суспільства повернути втрачене, утриматись у звичних раніше політичних, економічних, соціокультурних рамках призводить до ідеалізації образу минулого. *Соціальна ностальгія* – індикатор порушення зв'язку часів, коли переживання дійсності звернене до минулого, а теперішнє оцінюється у порівнянні з попереднім. На відміну від звичайної ностальгії, суб'єктом соціальної ностальгії є не окремі люди, а соціальні спільноти. Об'єктом соціальної ностальгії може виступати минулий соціально-політичний устрій та порядок, усталені політичні відносини тощо. Російські вчені вважають, що це – створений post factum міф про минуле [4, с.48-49]. Українська дослідниця І.Кресіна, вивчаючи актуальні проблеми політичної етнології, під ностальгією розуміє комплекс негативних психічних явищ, спричинених відривом людини від свого етноландшафтного середовища. Даний стан психіки вона пов'язує з дією етнічного поля та явищем компліментарності [7, с.777]. Феномен ностальгії за «сильною рукою», авторитарним порядком описаний також вітчизняними політологами А.Колодій та В. Бортніковим. На думку останнього, ностальгія, за звичай, передує революційним зрушенням, демократичним змінам, але є водночас і тривожним симптомом латентних авторитарних настроїв у суспільстві, коли втілюється у прихованих прагненнях громади до сильної влади [1, с.321]. П.Нора, на прикладі Франції першої половини XX ст., описує нав'язливу суспільну думку про загибель, страх перед розривом з минулим. Раптові соціально-економічні, внутрішні та зовнішні політичні перетворення доволі болісно сприймаються громадськістю, звиклою до деякої стабільності (не дивлячись на якість такої стабільності). Вчений наголошує, що соціальна ностальгія, обумовлена відчуттям болючого та небезпечного розриву з минулим, швидким зникненням величезного капіталу історії і традицій [8, с.440-441]. Отже, такий стан суспільної пам'яті супроводжується значними емоційними переживаннями, стражданнями, болем, тугою за минулим. Соціальна ностальгія породжує специфічні духовні потреби, які можуть бути як

ілюзорними, так і реальними, та такими, що впливають на стереотипи політичної поведінки індивідів та колективу. Не складно помітити, що ностальгічні суспільні настрої поглиблюються з часом – чим більше часу минуло від певної події, тим гостріше розвиваються суперечки навколо неї, розмиваються конкретні обриси минулого, гіперболізуються його позитивні сторони, актуалізується необхідність лінійності розвитку, створюється ілюзія руху, видимість необхідної легітимності та ідентичності. Відтак, соціальна ностальгія може призвести до перегляду історії та утвердження оновленої версії минулого. Остання перетворюється у набір впізнаваних символів і стає елементом поточних політичних проектів.

Розглянуті вище стани суспільної пам'яті не рідко є прямо протилежними, взаємовиключними, та іноді стадіально змінюють один одного. Доречно згадати думку українського філософа С.Кримськиого про те, що сучасні люди не встигають пристосуватись до динаміки змін, яка викликає, за виразом А.Тоффлера, специфічний футурошок. За таких умов підсилюється соціальна колізія між осудом минулого і неприйняттям майбутнього при дискомфортності перебування в сьогоденні [6, с. 55-56]. Окремі дослідники, враховуючи описані вище стани суспільної пам'яті, котрі можна часто спостерігати у політичних системах перехідного типу, вважають за необхідне констатувати граничний стан – *кризу суспільної пам'яті*. Так, політолог Ю.Зерній вважає, що амнезія, підміна, заміщення, амбівалентність колективних уявлень, історична ностальгія, гіпертрофована міфологізація, містифікація минулого є виявами кризового стану пам'яті, зокрема й в Україні. Їх вона пов'язує з масштабними соціально-економічними потрясіннями (колонізація, окупація, терор, геноцид, репресії, масові міграції, соціальні революції), примусовою державною політикою [3, с.8]. На нашу думку, застосування поняття «криза суспільної пам'яті» вимагає від дослідника чіткого визначення критеріїв такої кризи, її основних ознак, етапів перебігу, діагностування. Проте у випадку з суспільною пам'яттю та політичною свідомості, як складними, динамічними та багатоаспектними феноменами політичного життя, такі поняття не завжди відповідають дійсності. Тут складно визначитись з тим, що є кризою, а що власне нормою. Адже якщо в разі пригадування якоїсь конкретної історичної події у суспільстві розгортаються значні конфлікти, то у випадку з іншою – досягнуто злагоди й консенсусу. Пам'ять суспільства пристрасна, суперечлива і необ'єктивна, підкреслює німецький вчений Ш.Требст. Те, що один пам'ятає, інший прагне усіма силами забути [10]. Тому складно всьому суспільству діагностувати кризу пам'яті, як таку, що означає зупинку функціонування окремих елементів політичної системи та призводить до невідворотних наслідків. Слід зважати на те, що пам'ять суспільства динамічна, постійно змінюється, складна за своєю структурою. Відтак більш доречними та об'єктивними видаються дослідження її конкретних виявів і станів у кожному окремому випадку.

Не складно помітити, що розглянуті нами стани суспільної пам'яті мають властивість циклічно повторюватись, взаємно замінювати один одного у кожному конкретному акті суспільного пригадування, відтворення та забуття. Діагностування їх наявності чи відсутності у суспільстві розкриває специфіку формування політичної свідомості громадян. Причому одні й ті ж стани суспільної пам'яті за різних економічних, історичних, політичних, культурних, географічних та інших умов (синхронних та діахронічних факторів) можуть набувати як позитивного чи нейтрального, так і негативного характеру, про що свідчить світова історія. Тож вивчення станів й проявів суспільної пам'яті поступово приводить нас до розуміння закономірностей розвитку політичної свідомості у площині демократизації політичного життя, що може стати актуальним предметом окремої наукової розвідки.

У цій же статті ми перелічили фактори, що впливають на формування політичної свідомості. Ті з них, що пов'язані з процесами суспільної пам'яті вважаємо за необхідне розподілити на дві групи: синхронні та діахронічні. У своїй сукупності такі фактори конструюють деякі стани суспільної пам'яті та відповідно – політичної свідомості. Більш детально ми зупинились на типових для перехідних періодів політичного розвитку станах суспільної пам'яті – суспільній амнезії; гіпертрофованій увазі громадськості до встановлення

історичної істини; соціальній ностальгії. Останні потенційно по-різному можуть виявлятися у політичній свідомості та політичній поведінці індивідів і соціальних груп, що вважаємо перспективним напрямком наступних досліджень.

Література:

1. Бортніков В.І. Політична участь і демократія: українські реалії: [Монографія] / В.І.Бортніков. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім.Лесі Українки,2007.– 524 с.
2. Донченко О., Романенко Ю. Архетипи соціального життя і політика (Глибинні регулятви психополітичного повсякдення): [Монографія] / О.Донченко, Ю.Романенко. – К.: Либідь, 2001. – 334 с.
3. Зерній Ю.О. Державна політика пам'яті як чинник утвердження української національної ідентичності: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. політ. наук : спец. 23.00.05 / Ю.О. Зерній. – К., 2009. – 20 с.
4. Историческая социология: опыт и перспективы. Заочный круглый стол редакции журнала «Социологические исследования» // Социологические исследования.–2005.–№ 1.–С.41–53.
5. Козеллек Р. Часові пласти. Дослідження з теорії історії / Р. Козеллек; [пер. з нім.]. – К.: ДУХ І ЛІТЕРА, 2006. – 436 с.
6. Кримський С., Павленко Ю. Цивілізаційний розвиток людства / С.Кримський, Ю.Павленко. – К.: Вид-во «Фенікс», 2007. – 316 с.
7. Мала енциклопедія етнодержавознавства / НАН України. Ін-т держави і права ім.В.М.Корецького; [Редкол.: Ю.І.Римаренко та ін.] – К.:Довіра: Ґенеза, 1996. – 942 с.
8. Нора П., Афанасьев Ю. Память, история / П.Нора, Ю.Афанасьев // 50/50: Опыт словаря нового мышления. – М.: Прогресс, 1989. – 560 с.
9. Руденко Ю.Ю. Політична свідомість українського суспільства в трансформаційний період: чинники формування(політологічний аналіз): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня кандидата політичних наук: спец. 23.00.02 / Ю.Ю.Руденко. –Харків, 003. –21 с.
10. Требст Ш. Может ли «1945 год» стать общеэвропейским местом памяти? / Ш.*Требст* // [Електронний ресурс]. – Режим доступу:http://www.stranaoz.ru/?numid=46&article=1731

Гнатко Микола Митрофанович,
кандидат психологічних наук,
доцент кафедри психології
Київського славістичного університету

УДК 32: 159.922 (477)

ПОЛІТИЧНИЙ МІФ ЯК ЧИННИК ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ СУЧАСНОГО СУСПІЛЬСТВА

Здійснено аналіз значення та ролі політичних міфів у житті сучасного суспільства, зокрема, щодо впливу таких міфів на важливі сторони функціонування останнього, такі як консолідованість суспільства, його стабільне існування, політична мотивованість масової активності його членів, дієвість суспільної та політичної моралі тощо.

Ключові слова: *міф, політичний міф, політика, політична діяльність, міфологія політики, раціональність політики, ірраціональність політики, маніпуляція свідомістю.*

Осуществлен анализ значения и роли политических мифов в жизни современного общества, в частности, влияния таких мифов на важнейшие стороны функционирования последнего, такие как сплоченность общества, его стабильное существование, политическая мотивированность массовой активности его членов, действенность общественной и политической морали и т.д.